

Finansiellt vitala bygder

- erfarenheter av att lokalt finansiera landsbygdens utveckling

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

*Hela Sverige
ska leva!*

Lokal finansiering – för landsbygdens utveckling
2009-2011

Finansiellt vitala bygder

Erfarenheter av att lokalt finansiera landsbygdens utveckling

Innehåll:

<i>Kap 1 Bakgrund och sammanfattning</i>	3
<i>Kap 2 Finansiering av lokal utveckling</i>	5
Lokal mobilisering av pengar.....	5
Verksamhetens finansiella funktion och kreditbehoven	6
En kreativ syn på finansiering.....	7
Göra resurser tillgängliga	8
<i>Kap 3 Möjligheter och motigheter</i>	11
Den lokala utvecklingens resurser.....	11
Hinder mot lokal utveckling.....	12
<i>Kap 4 Landsbygdens ekonomiska utmaningar</i>	15
Läckage	15
Synlighet.....	15
Profil.....	16
Språk.....	16
Det institutionella	17
<i>Kap 5 Slutsatser om finansiellt vitala bygder</i>	19
Problem	19
Behov	19
Lösningar på kort sikt, utvecklingsprocessen	19
Underlättar finansiering.....	20
Lösningar på lång sikt	20
<i>Bilaga 1: Pengarnas särskilda funktion</i>	22
<i>Bilaga 2: Modeller för att lokalt bygga upp ekonomiska relationer</i>	23
<i>Bilaga 3: Hållbar ekonomi</i>	24

Kap 1 Bakgrund och sammanfattning

Det här är en rapport till Hela Sverige ska leva som analyserar erfarenhet från projektet *Lokal finansiering – för landsbygdens utveckling*. Projektet delfinansieras av Europeiska Jordbruksfonden/Jordbruksverket.

Projektet

Projektet handlar om hur man finansierar utveckling i den egna bygden. Ur praktisk erfarenhet identifieras modeller av lokala finansieringslösningar för ökad lokal sysselsättning, förbättrad livskvalité samt en hållbar utveckling på landsbygden. Projektet har följaktligen två sidor:

- att delta i aktiviteter med projektägare och samarbetspartners och därvid stimulera och inspirera lokala aktörer att organisera lokalt kapital för lokal utveckling.
- att med utgångspunkt i konkreta problem med att finansiera företag och verksamheter på landsbygden uppmärksamma, utveckla och sprida utvecklingsbara grepp och påvisa sammanhang som stimulerar till praktiska lösningar för att organisera det kapital som redan finns i bygden.

Båda dessa sidor präglas av ett sökande efter alternativ och komplement till samhällsstöd och till traditionella finansieringsformer som mera sällan passar den småskaliga landsbygden. Frågan aktualiseras i landsbygdsprogrammet i samband med åtgärd 312:

"Bristen på lokalt finansiellt kapital kan vara ett hinder för utvecklingen av det småskaliga företagandet på landsbygden. Exempel finns på att man genom lokal samverkan i form av lokala kreditgarantiföreningar eller motsvarande satsningar kan uppnå goda resultat. Inom ramen för insatsen bör det vara möjligt att stödja bildande av organisationer vars syfte är att förbättra tillgången på lokalt kapital för utveckling av landsbygdens näringar."

Projektet eftersträvar ett långsiktigt stabilt lokalt kretslopp av lokala finansieringsresurser. Fokus ligger på hur lokala pengar kommer till lokal nytta men finansieringsdiskussionen utgår inte från att det bara är pengar som saknas. Pengarna har alltid ett sammanhang.

Praktikfallen

Underlaget för denna rapport är de ”praktikfall” som sökt samarbete med projektet. Samtal har förts om finansieringsproblem och finansieringslösningar med centrala personer i följande lokala utvecklingsprocesser:

- *Voullerim* i Jokkmokks kommun. Flera framgångsrika företag har startats med lokalt riskkapital. Aktieemissioner har mött brett gensvar.
- *Trönö* i Söderhamns kommun. Det började med att Trönöbygden Ekonomisk Förening tog över den kommunala deltidsbrandkåren för 10 år sedan. Sedan har nya projekt tillkommit årligen. Den genomgående finansieringsresursen är ett bygdekonto hos JAK där kommunen stödspårar.
- *Gunnarsbyn* i Bodens kommun. Ett utställningsprojekt om lokal ekonomi som i sin tur har genererat nya projekt.

- ❑ *Sättra Brunn* i Sala kommun. En stor insats för att rädda, bevara och utveckla en unik kulturmiljö har prövat i stort sett alla finansieringsmöjligheter som finns. Samarbetar med Lokalkapital AB
- ❑ *Odensbacken* i Örebro kommun. Nedläggning av Swedbanks kontor aktualiserar finansieringsfrågan för ett mindre samhälle. Företags/förenings-nätverket Samverkarna i Östernärke driver ett projekt kring lokalt kapital och nya finansieringsmöjligheter.
- ❑ *Rudskoga* i Kristinehamns kommun. De aktuella projekten handlar om en friskola och en ungdomsgård. Hembygdsföreningens skrotinsamling ger intäkter som bygger upp föreningens egna kapital.
- ❑ *Alfta* i Ovanåkers kommun. Mobilisering pågår för att rädda kvar hotad samhällsservice. Intressant erfarenhet av en snabb uppbyggnad av resurser för att kunna agera.
- ❑ *Svartådalen* i Sala kommun. En lång serie projekt, i huvudsak externt finansierade (Leader). Men lokal finansiering har prioriterats upp. Man har bland annat etablerat en lokal kooperativ butik.

Sammanfattning

Praktikfallserfarenheten och den analys som presenteras i rapporten sammanfattas i följande påståenden om **egenskaper i finansiellt vitala bygder**:

Utgångspunkt i bygden och dess utveckling. Lokala projekt förutsätter lokala resurser. Finansieringens funktion är att göra såväl dessa lokala resurser som resurser av "främmande ursprung" tillgängliga och nyttiga i bygden.

Mobilisering av resurser handlar om personer, mötesplatser, optimism, riskhantering och pengar. Därtill naturligtvis fastigheter, utrustning, kunskap och nätverk som finns bakom denna yta. Pengar har inte samma avgörande betydelse som annars när man känner varandra väl. Det finns en betydande potential och stort intresse både för att öka den lokala kommersen och att förstärka relationerna genom andra sätt att organisera utbyte.

Anpassning till omvärldens regler förutsätter sakkunskap, allianser och erfarenhet som gör resurser hos banker, politiska församlingar och myndigheter tillgängliga. Sådan anpassning är riskabel därför att den kan korrumpiera den lokala kulturen.

Helt egna lokala lösningar tillvaratar resurserna. Därmed ökar också möjligheterna att bryta ny mark och skapa konkurrenskraftiga erbjudanden långt utanför bygden. Framgång beror inte minst på hur väl bygdens aktörer förstår lösningarnas särart och kan kommunicera detta både lokalt och i främmande miljöer.

Tar entydig ställning för en hållbar utveckling. Utmanar den urbana tendensen att blunda för att kejsaren är naken. Konkret, praktisk, begriplig och pågående hållbar utveckling kommer under hand att betyda försprång, attraktionskraft och stolthet. Inget fel att vara egen.

Kap 2 Finansiering av lokal utveckling

Finansiering är ett undflyende begrepp. Innebörderna glider mellan *makt* (förmåga att ta initiativ osv.) och *pengar* (förmåga att förvärva resurser). I högskoleutbildningar om finansiering handlar därtill en del av innehållet om *lönsam* placering av kassa eller förmögenhet och hantering av den *risk* för förlust som följer med detta.

Strategiskt medvetna finansaktörer ser finansiering som *renodlad kreativitet*: att på något sätt kombinera resurser så att nya möjligheter uppstår. Då handlar det både om vilka resurserna är (alltså en i grunden teknisk frågeställning) och om praktiska och juridiska former för att kombinera dem (äga, låna, hyra, samarbeta, övertyga ...). Varje finansiell lösning har särskilda konsekvenser i fråga om risker, ansvar, integritet och rättigheter i och runt den verksamhet som det ytterst handlar om.

Lokal mobilisering av pengar

I Svartådalen bedömde man med tiden att lokalt förankrade finansieringslösningar är en del av innebörden i lokal utveckling. Det är svårt att börja utan bidrag utifrån, men snart är man där. Den kooperativa butiken gjorde detta konkret. Andelarna är 1000 kr och medlemmarna överlåter sparpoäng i sina privata JAK-konton på butiken. Det är ett praktiskt och levande engagemang.

JAK Medlemsbank har en sparlånekonstruktion där innestående sparmedel genererar sparpoäng som ger låneutrymme. Någon ränta tar man inte ut, endast en avgift från lånekunderna för att täcka bankens kostnader. Den lösningen innehåller möjligheter att dels skänka sina sparpoäng till särskilda lånekunder, som i butiksexemplet ovan, eller allmänt för investeringar i bygden (bygdekonto)¹. I praktikfallen exemplifieras många sådana arrangemang.

I Trönöbygden är bygdekotot i JAK Medlemsbank den finansiella kärnan i nästan alla projekt. Sparpoängen kommer från enskilda besparingar och ett stående större belopp från kommunen. Bygdekotot har fungerat bra som projekt- och utvecklingsstöd. Det är en god illustration av hur bygdens pengar stannar i bygden i sammanhanget sparande och investering. Transaktionsmedlen, däremot har inget motsvarande mönster på plats.

På flera orter finns lokala "riskkapitalbolag", bygdebolag, som i olika former mobiliserar riskvilligt kapital i bygden. Vuollerims bygdebolag Visioner i Vuollerimbygden AB, VIVA, har knoppat av flera döttrar med spritt ägande i bygden.

Under 2010 har Sättra Brunn inlett ett samarbete med Lokalkapital Sala-Heby AB för att mobilisera bygden att finansiera verksamhetens drift och utveckling. Här är det fråga om kapitalandelslån, "riskvilliga lånemedel", till Lokalkapital Sala-Heby AB som detta företag placerar i aktier i Sättra Brunn. Mot lånebevisen får spararna dels förräntning från Lokalkapital, dels förmånlig tillgång till tjänster hos Sättra Brunn.

På de flesta av orterna är man medveten om att någon typ av "lokal valuta" skulle göra bygdens egna resurser synliga till vardags och antagligen bidra till säkrare försörjning och tydligare intresse för att det som bjuds ut har god kvalitet och därmed förbättrad

¹ Ekobanken Medlemsbank har en liknande kontoform som heter *regionalt konto*

konkurrenskraft på andra marknader än den lokala. Men inga sådana projekt har ännu gått från ord till handling på de här aktuella orterna.

Lokal utveckling pågår när bygdens attraktionskraft för de redan boende och för potentiella inflyttare förstärks. Aktiva insatser för lokal utveckling har typiskt någon av följande tre utgångspunkter (eller flera i kombination):

- *Det finns en realresurs som kan göras nyttig.* En provokation. Om ingen gör något är den värdelös för bygdens utveckling. Det sätter fart på de kreativa samtalen. Hotellet i Vuollerim var hotell också under rallartiden på 1950-talet och har därefter varit militär förläggning och sedan stått tomt. Sätra Brunn var ett fantastiskt kulturarv i ett herrelöst konkursbo.
- *Det finns ett behov som är viktigt för bygden. Den gamla lösningen försvinner.* Brandbilarna i Trönö och friskoleprojekten uppstod ur kommunala nedläggningsbeslut.
- *Nya möjligheter upptäcks och utvecklas.* Marknadsbolagen i Gunnarsbyn och i Vuollerim är exempel på entreprenöriella initiativ som inte har någon förlaga i bygden. Så här började det i Vuollerim:

En entreprenör i bygden såg att det inte fanns något marknadsfört från bygden på den kommunala turistbyrån. Idén om behovet av en ”paketeringsboda” togs vidare till bygdebolaget VIVA som drog igång ett samarbetsprojekt i bygden via de 140 delägarna. En öppen inbjudan till alla hushåll att delta skickades ut.

Verksamhetens finansiella funktion och kreditbehoven

En överenskommelse om kredit bygger på att två villkor som den kreditbehövande ska uppfylla, nämligen 1) att finna en lämplig finansiär samt 2) att identifiera och mobilisera ett kassaflöde som gör det troligt att skulden kan regleras. Vi kan kalla det omvärldens respektive verksamhetens finansiella funktion.

Verksamhetens finansiella funktion är alltså att generera det kassaöverskott som behövs för skuldregleringen. I praktikfallen finns många exempel på hur den funktionen fylls

- ❑ Hyresintäkter (inköp av fastigheter)
- ❑ Ersättning från kommunen för utryckning (brandstation)
- ❑ Nettointäkt i affärsrörelse (äppelmust i Trönö, skrotförsäljning i Rudskoga, Hotellnätter i Vuollerim)
- ❑ Ideella arbetsinsatser
- ❑ Avyttring av anläggningstillgångar (Sätra Brunn)

I både Svartådalen och Sätra Brunn är man intresserad av att etablera seniorboende. Åtminstone i Sätra Brunn aktualiseras då en annan finansiell funktion i verksamheten, nämligen att *dämpa behovet av kredit* genom en verksamhet med ett kontinuerligt och förutsägbart mönster i sina kostnader och intäkter. Ett seniorboende kan grundfinansiera kontinuiteten i flera servicefunktioner.

Kredit är att säkra upp kassa så att det finns pengar när det behövs. Ett (konstruerat) exempel illustrerar:

Åkaren Hultström har två flakvagnar och behöver skaffa en tredje. Också den en tung bil med öppet flak. Han får ett bra pris, tycker han, från sin vanliga leverantör: 1,4 mkr+moms. Momsen kommer tillbaka inom kort så den räknar han inte särskilt på.

För att klara *lånefinansiering i bank* av inköpet räknar han med räntor och amortering som kommer att belasta kassan med 300 - 350 tkr om året i fem år. Sedan är bilen billig och betald. Om ingenting onormalt händer på den regionala fraktmarknaden så är det realistiskt. Banken tar inteckning i Hultströms industritomt som säkerhet.

Här ser vi vad finansären, banken, gör:

-Tillhandahåller likviditet som gör att affären kan genomföras i sin egen takt. Leverantören får betalt.

-Visar tålmod med betalning så att Hultström har en rimlig chans att kontinuerligt utveckla sin rörelse (men bevakar noga att avtalet följs).

-Tar betalt för tjänsten (ränta).

Det här är utmärkt om allting går bra. Men om Hultströms åkeri drabbas av svidande lågkonjunktur i regionen och privata bekymmer så kan banken tvinga fram försäljning av fastigheten – och situationen är riktigt eländig.

Problemet är att banken inte har något annat intresse i Hultströms tillvaro än ett kassaflöde.

Om han i stället haft likartade kreditkostnader i form av rabatter till en stor kund som betalar förskott eller fått kredit från leverantören, fordonshandlaren, så hade bekymren lösts upp på något annat sätt därför att båda *är intresserade av att det går bra för Hultström.*

Den här lilla historien pekar på ett förhållande som är en stor fördel för en sammanhållen lokal ekonomi i jämförelse med distanserade och formella kommersiella relationer: att de deltagande personerna är medvetet intresserade av att allt går väl också för alla de andra. Vi får en uthålligare, och antagligen mera kreativ, lokal utveckling om kreditberoende aktörer hellre gör sig beroende av sina kunder och leverantörer (dvs bygden till någon del) än av banker och finansmarknad. Därmed kan ett omfattande substantiellt praktiskt stöd följa med pengarna om det behövs. Energibolaget som erbjudit särskilt goda villkor för uppvärmning av skolan i Rudskoga är ett exempel. För en översikt, se [bilaga 2](#).

En kreativ syn på finansiering

Den kreativa finansieringsfrågan är: *Vilka resurser saknas för att den lokala ekonomin ska blomstra?* Då finner vi flera trådar att dra i. Typiskt då jobbiga frågor som återkommer som hinder när företag funderar på etablering, folk vill flytta till byn och liknande. I Gunnarsbyn aktualiseras:

- att tomma hus inte säljs och följaktligen inte kan köpas (Vilken manöver får ut fastigheterna på marknaden?)
- att kulturlandskapet slyar igen, förfulas, signalerar förfall. (Agrocenterprojektet i Gunnarsbyn siktar på att bygga upp det "kapitalet")
- att konkurrensen mellan två butiker i bygden med svagt kundunderlag ger dålig kvalitet och dålig service i båda. Därmed premieras inköp på större orter. (Kan den ena överta den andra? Kan de gå samman?)
- att en skev åldersfördelning kan göra perspektivet uppgivet kort för både unga och gamla: "här kommer jag inte att kunna stanna" respektive "jag ska snart gå". (Vem väcker engagemanget? Hur går det till?)
- att det behövs riktigt bra historier som övertygar såväl unga som gamla om att en mycket intressant framtid är möjlig i bygden. (Var finns de riktigt bra historierna? I Svartådalen har man bjudit in vänner från Holland för att berätta om vad de har lyckats med)

De här exemplen utmanar vanliga *gränser* i resonemang om lokal utveckling och ekonomi, till exempel vad som är gängse gräns mellan formell och informell ekonomi, mellan första, andra och tredje sektorn, mellan vad som är socialt och vad som är kommersiellt - och kanske några gränser till. Politiska beslut och myndigheternas organisation "exporterar" ytterligare

många gränser till bygden via ansökningsblanketter och knappval när man vill tala i telefon med dem. Det jag kallar kreativ finansiering består i att inte ta några sådana gränser för givna och att fördomsfritt leta efter de konstruktiva resurskombinationer som gör en eftersträvd utveckling möjlig.

Vi kan då känna igen en betydande mängd "real" finansiering i form av obetalt arbete inom föreningar och av enskilda och säkert betydande resurser av "privat" natur i form av datorer, bilar och annan praktisk utrustning som är en förutsättning för insatserna. Den förmågan är helt uppenbart en del av bygdens "egna kapital" i försvaret av bygdens framtid.

Det kan vara mera subtilt än så: Hembygdsföreningens och energibolagets markering av att starten av en eventuell friskola i Rudskoga kommer att stödjas av lokala medel gör att föräldrar i bygden lugnt kan lita på att det finns en skola i byn. Det finns även andra starka krafter i bygden som på olika sätt kan tänka sig att lämna olika sorters aktivt stöd till en sådan skola. Förtroende är ett kapital.

Alla praktikfallen vittnar på olika sätt om att det finns en stor fond av ideella arbetsinsatser, lokalt förtroende och en vältränad förmåga att mobilisera runt projekt och problem.

Det hör till erfarenheten av kreativ finansiering att *pengar alltid spelar någon roll*. Så snart gamla mönster bryts och nya relationer byggs upp är pengar det överlägsna sättet att mobilisera resurser. Men, alltså, säger erfarenheten från praktikfallsbygderna, det är dumt att betala för tid, förtroende, tillit och omsorger om betalningen inte tillför något, eller rentav försvårar det man vill uppnå. Flera praktikfall vittnar om att bidragstillgången har avgjort vad man har satsat på.

Göra resurser tillgängliga

Finansiering betyder alltså att resurser, som tidigare har saknats, görs tillgängliga. Den lokala utvecklingens resursbas förändras.

Främmande resurser

Lokala resurser utgör fokus i den här undersökningen. Men för att göra innebörden i det lokala tydlig börjar jag med att markera vad som är mer eller mindre tillgängligt från främmande, dvs. inte lokala, källor. Se tabell 1, mittkolumnen.

För att komma i åtnjutande av den "främmande" resursbasen så är det inte mycket som kan göras med pengar, genom att betala för sig. Den "reala och institutionella delen" kan vara påverkbar i särskilda förhandlingslägen, men i huvudsak inte alls. Undantagen är de nedersta punkterna: konsulter ställer upp mot arvode och fastighetsägare bevakar sin intäkt från fastighetsinnehavet. Mediastödet kan också vara knutet till kommersiella intressen.²

De första punkterna om bland annat beskattning och myndighetsutövning har också en kommunal aspekt. Om kommunen i den här diskussionen ska bakas ihop med staten och EU eller om den ska anses vara "lokal" kan nog variera mellan olika sakfrågor. Praktikfallen visar att i lokala projekt är det konstruktivt att vara öppen för båda dessa perspektiv.

För att få del av omvärldens penningresurser finns ytterst lite annat att göra än att anpassa sig till de villkor som motparten ställer. Grundmönstret är att alla ekonomiska transaktioner mellan centrum och periferi förstärker centrum och försvagar periferin. Försvagar betyder här

² Naturligtvis är vi också alla välkomna att spendera pengar på de marknadsplatser som ligger mer eller mindre långt från bygden.

dels att periferin erbjuds sämre prisvillkor, dels att kapitalackumuleringen systematiskt flyttas mot centrum.³

Tabell 1: Resursbasen för lokal utveckling

	Den del av resursbasen som inte är lokal	Den lokala resursbasen
Reala och institutionella resurser	<p>Lagstiftning, särskilt om beskattning, konkurrens, upphandling, miljöskydd, säkerhet</p> <p>Relevanta myndigheter</p> <p>Infrastruktur (kommunikation, regionala o nationella centra, marknadsplatser osv)</p> <p>Ev. användbara erfarenheter, forskningsresultat, förlagor och annan kunskap</p> <p>Mediastöd och andra mer eller mindre explicita allianser</p> <p>Expertis, konsulter</p> <p>Främmande ägare av fastigheter och företag på orten</p>	<p>Föreningsliv, fungerande organisationer. Ideellt arbete</p> <p>Arbetsplatser, yrkeskunskaper och nätverk runt lokala företag</p> <p>Lokal infrastruktur (teknik, vägar, byggnader osv). Säljbara fastigheter.</p> <p>Köpvanor, kundlojalitet med leverantörer. Lokal kunskap om lokalt utbud av varor och tjänster</p> <p>Kommunal planering och organisation. Politik. Internet och lokala media</p> <p>Historia, skrönor, lokal identitet och kultur</p> <p>Fritidsintressen, samlingspunkter och lokala evenemang som stärker kontakter och sammanhållning</p> <p>Goda relationer och beredskap att ställa upp</p> <p>Praktisk hjälpsamhet och mer eller mindre organiserat arbetsbyte</p>
Pengar, betalningsmedel	<p>"Exportintäkter" från bygden: besöksnäringar, industri, löneinkomst från annan ort</p> <p>Pensioner och olika former av statliga transfereringar till bygden</p> <p>Koncernbidrag/investering i lokalt dotterbolag i större koncern</p> <p>Mobilisering av riskvilligt kapital "utifrån" i annan form (riskkapitalist e.d.)</p> <p>Projektmedel från EU, myndigheter, forskningsråd mm</p> <p>Lån i affärsbanker</p>	<p>Lokal valuta/bytesring/bygdepeng</p> <p>Löpande transaktioner runt hushållen</p> <p>Lokal omsättning i bygdens företag</p> <p>Hushållens sparande/förmögenhet</p> <p>Riktade sparmedel, typ bygdekonto (JAK) och regionalt konto (Ekobanken)</p> <p>Lokal mobilisering av riskvilligt kapital (aktieteckning, kapitalandelslån)</p>

Lokala resurser

Om vi nu studerar den lokala resursbasen på ett likartat sätt, så framträder en annan bild, se högerkolumnen i tabell 1.

Den lokala resursbasen har den intressanta egenskapen att den är i det närmaste "total": allting ingår. Det betyder också att väldigt mycket av denna resursbas kan växlas in i något annat. Var och en har något som skulle göra större nytta hos någon annan och många resurser kommer till större glädje om man samordnar sig. Enkla saker som att göra sällskap till affären, låna ut skottkärran till grannen och göra inköp åt en vän när man ändå åker in till stan.

³ Detta utvecklas senare i texten

Exemplen är triviala men illustrerar att det lokala livet i hög utsträckning är en dold sektor i nationalräkenskaperna som bara registrerar betalningstransaktioner. En intressant fråga illustreras av strecket mellan det reala och det penningmässiga i tabellen: över strecket står:

- *Praktisk hjälpsamhet och mer eller mindre organiserat arbetsbyte.*

Under strecket står:

- *Lokal valuta/bytesring/bygdepeng*

Ändå är skillnaden hårfin och den handlar om att relationerna över strecket har formaliserats under strecket som lokalt registrerade tillgångar och skulder. Dessa tillgångar och skulder har då inte längre en särskild person som motpart utan alla som är med i systemet.⁴ Eftersom skattelagstiftningen förutsätter att kommersiella transaktioner registreras i svensk valuta så ligger arbetsbyten och bytesringar i en lagstiftningsmässig gråzon.⁵

I Sättra Brunn har den kommunala översiktsplaneringen visat sig ha stor finansiell betydelse därför att investeringar i anläggningen tidigare ansågs särskilt riskfyllda mot bakgrund av att gällande översiktsplan pekade ut en annan verksamhet, ett förhållande som efter hand löstes med en ny översiktsplan.

Allmänt gäller att i ju högre utsträckning som yrkesmässig och kommersiell utveckling i bygden drivs mot lokala lösningar på lokala behov, desto större är möjligheten att hantera relationerna utan prislappar. Brist på pengar är ett stående hinder mot landsbygdens utveckling. Lokala lösningar öppnar alltså nya möjligheter som också bidrar till att man vänjer sig vid att se resursen i den andre. Just detta innebär att den lokala penningomsättningen också stimuleras ("tillväxt").

⁴ "Motpart" har i det här sammanhanget samma innebörd som om det gäller de 1000 svenska kronor som jag har i plånboken: min motpart är alla som accepterar sedlarna som betalning. Ett valutaområde är i denna mening en tydligt avgränsad gemenskap och det är helt korrekt att beteckna en "bytesring" (som det ibland kallas) för "lokal valuta". Det i det här sammanhanget intressanta med gemenskapen är att det ligger i vars och ens intresse att ingen av medlemmarna bygger upp extrem skuld eller fordran.

⁵ Jag har inte kollat om frågan har varit föremål för utredning under senare år.

Kap 3 Möjligheter och motigheter

I det här avsnittet sätter jag fokus på lokal utveckling som fenomen, alltså inte enbart finansieringsfrågorna. I den första delen gräver jag lite djupare i hur den lokala resursbasen praktiskt bidrar till bygdens utveckling och villkor runt detta. I den andra delen går jag djupare in på villkoren.

Den lokala utvecklingens resurser

Mobilisering, organisation

I Trönöbygden har erfarenheten under åren byggt upp en bra förening som attraherar unga och skickliga personer till styrelsearbete. Styrelsen har en sammansättning som också är representativ för bygden. Föreningen har byggt upp en konstruktiv relation till kommunledningen, vilket bland annat tar sig uttryck i att kommunen håller medel på bygdekotot (1 mkr). Under senare tid har föreningen också fått en "systerförening", Trönöföretagarna.

I Alfta organiserades en utvecklingsgrupp i stort sett omedelbart när kommunens nedläggningsplaner (badhus, bibliotek), hösten 2010, blev kända. Även här är flera parallella grupper aktiva. Ett sätt att upprätthålla kontinuitet är att ordna gemensamma fester.

Attityd och förväntan

Ett starkt självförtroende och en optimistisk förväntan på framtiden är en ingrediens i alla goda historier som studien har tagit del av. Några återkommande markeringar av hur det tar sig uttryck:

- ❑ Man ser helheten. Sätter bygden främst, vilket i turismsammanhangen betyder stora områden även utanför den egna orten.
- ❑ Alla inser att var och en oundvikligen är betydelsefull.
- ❑ Man tar intryck och lär sig. Projekten växer fram i samtal och landar i lösningar som ingen själv skulle ha kommit på och än mindre själv kunnat bära fram.

Kapacitet

Drivande eldsjälar har självfallet stor betydelse i sådana här situationer. Den praktiska erfarenheten visar samtidigt att de attityder och den förväntan som bär upp lösningen måste ha aktivt stöd av många. Sammantaget handlar det om en stor volym av tid, uthållighet och betalningsförmåga.

I några av praktikfallen har den drivande föreningen byggt upp sin egen betalningsförmåga med hjälp av listiga insamlingsprojekt ("affärer"). Goda exempel är äppelmustaffären i Trönö (insamling-till musteri-försäljning) och skrotaffären i Rudskoga (insamling-sortering-försäljning).

Kompetens

Exemplen indikerar att specifik kompetens (teknik, funktion, branschfarenhet) inte nödvändigtvis finns med från början. Det viktiga är att vara realistisk och ta sina förutsättningar på allvar.

Institutionellt stöd

När lokal utveckling fungerar, möter initiativtagare tillit och förtroende. Det råder en anda av öppenhet för engagemang i bygden. Exempel: ca 18% av invånarna i byn är med i de aktieteckningar som finansierat framtidsprojekten i Vuollerim. Stöd och erkännande utifrån bidrar också till kraften: Vuollerim har fått betydande uppmärksamhet vid flera konferenser om socialt kapital, senast i San Fransisco (oktober 2010). Under 2010 har Visioner i Vuollerim AB också kunnat driva projekt med Leadermedel.

Utvecklingen i många orter behöver två stödstrukturer för att uthålligt kunna ligga först i de spår som man valt att trampa upp.

- Det ena är mötesplatser för utbyte av besläktad erfarenhet. Det kan vara såväl lokalt, regionalt, nationellt som internationellt.
- Det andra är framgångsmått, indikatorer som signalerar när trender vänder eller förstärks och som framförallt korrigerar subjektiva intryck – som kanske speglar betraktarens öga mer än vad som verkligen händer – så att man lär sig vad som leder rätt och sedan har något intressant att berätta.

Utvecklingsengagemangets särskilda risker

Här kan man ana flera krävande utmaningar för en utvecklingsinriktad förening:

- Det är stimulerande för alla som är med i processen att öppna nya dörrar mot framtiden. Men snart efter att en sådan dörr är öppnad ställs samma krav som i redan befintliga verksamheter: Kompetent drift, skötsel, intäkter och vidareutveckling. Det vardagsslitet kanske inte lockar lika mycket som visionerna.⁶ Det är ett dramatiskt personligt val och det är en risk, en misslyckanderisk.
- En besläktad risk är att utvecklingsengagemanget gärna kanaliseras in i banor som präglas av EU-regler, myndighetsterminologi och tillgången på offentliga projektmedel. Det kan vara så att det i befintliga företag på orten finns kompetens, engagemang, nätverk och vilja att bidra. Men någon kontakt med dem tas inte därför att företagen inte är "den sociala ekonomin" eller någon annan oklar gräns runt engagemanget. Ytterligare en misslyckanderisk.

Hinder mot lokal utveckling

Vad lokal utveckling handlar om formuleras i det här avsnittet negativt. Det illustreras summariskt med skilda anledningar till att det *inte* blir någon lokal hållbar utveckling. Det ger oss en ram för att senare ringa in landsbygdens ekonomiska utmaningar och sammanfatta hur finansieringsfrågorna passar in som lösning.

Vill inte

I Sverige och andra högkonsumtionsländer lever vi i en global-urban kultur som inom några få generationer är omöjlig att upprätthålla.⁷ Utvecklingen drivs av finansspekulation i global skala. Kunskapen om att omställning behövs är väl spridd sedan flera decennier, och i ökande utsträckning uppmärksammas att landsbygden erbjuder intressanta alternativ. Detta speglas i

⁶ Erfarenheten från Sättra Brunn visar att det kan vara en lång resa och att visionerna och utvecklingskraften verkligen inte har spelat ut sin roll bara för att "dörren har öppnats"

⁷ Om du har en årsinkomst på ca 300 tkr (något under svensk genomsnittslön) så ingår du i den **högst** avlönade procenten i världen, dvs 99% av alla människor tjänar mindre. Kolla själv på www.globalrichlist.com

forskning, offentliga utredningar, massmedia, populärvetenskaplig litteratur, politiska manifestationer, en ny "grön" retorik i de stora företagen och i politiken samt en närmast total brist på förändring i vardagsvanorna.

"Vi" vill inte. Det får inte vara så jobbigt. Konsumtionstrycket är hårdare än någonsin. Entusiaster i bygder långt bort från den urbana karusellen får gärna hålla på med sina projekt, men helst bara lite. De stora resurserna läggs på insatser i motsatt riktning. EU förbjuder ordet "näraproducerat" i livsmedelsverkets förslag till miljösmapta matval (nov. 2010) därför att det skulle försvåra de globala företagens närvaro i byn.

Jag ber om ursäkt för denna svartsynta drapa, men det hör verkligen till bilden att den offentliga retoriken är så mångbottnad och opålitlig – sett ur den lokala utvecklingens perspektiv. Under alla vackra ord ligger "*vi vill inte avsluta 1900-talet*" förpackat som

- *Attityd*. Reklamens språk, global standardisering av våra bruksföremål och kläder, snabba modeväxlingar och fokus på pris framför kvalitet.
- *Vana*. Vanor är bekväma och förstärker sig själva. När vanorna i historiskt unik utsträckning är standardiserade genom produkt- och informationsutbudet är det lätt att bortse från ens den teoretiska möjligheten att göra annorlunda.
- *Lojalitet*. I de stora företagen finns inte utrymme för utvecklingsspår långt vid sidan av de väl upptrampade. Det är obekvämt/osocialt/illojalt att vara anställd i sådana företag (eller ha vänner som ..) och att samtidigt stödja en lokal utveckling som representerar en annan ekonomisk logik.
- *Fantasibrist*. Naturligtvis är andra horisonter synliga för den som har fantasi nog att se bortom det övermogna 1900-talet. Goda historier, genomtänkt argumentation och levande människor som visar hur man gör kan säkert öppna fantasin hos många och med den viljan till något roligare.

Kan inte

Det är många slags resurser som behövs och kanske saknas: förebild, initiativkraft, finansiär, kunskap osv. Vissa resurser kommer man inte åt därför att andra hunnit före. Attraktiva lägen och tid i almanackan råkar lätt ut för konkurrens.

I många situationer begränsas handlingsförmågan av olika slags kvalitetsbrister; resurser finns, men de matchar inte behoven. Behoven kan vara alltför specialiserade och särpräglade för att det ska finnas en lösning – alltför personbundna, alltför platsbundna, alltför tillfälliga, alltför knepiga. Från den andra sidan kan resurserna ha för kort räckvidd i materiellt (utrustning, teknik etc) eller mentalt (principer, metoder, intresse engagemang etc) avseende för att matcha en komplex lokal situation. Specialister är ibland väldigt specialiserade.

Från praktikfallen vet vi att framgång brukar föregås av samtal mellan många personer och att dessa samtal "på egen hand" drar i väg dit ingen av deltagarna tänkt sig. Utan sådana processer kan det se mörkt ut. Ingen har själv den samlade informationen. Då finns det ingenting att göra. Man kan inte.

Törs inte

Engagemang i de stora ödesfrågorna kan vem som helst ha. Det kan handla om fattigdom och svält, miljö, klimat och säkerhet, hälsa och livsstil eller hållbar utveckling i största allmänhet. Samtidigt är ett konsekvent sådant engagemang en särkultur, en särskild livsstil som ofta

kontrasterar mot "normala" attityder i urbana företagslednings- och yrkesmiljöer⁸.

Folkrörelsetradition och föreningskultur ligger närmare.

Folkrörelsetraditionen var för hundra år sedan i allra högsta grad praktiskt inriktad på att lösa problem som fordrade samarbete, solidaritet och uthållighet. Under senare år har traditionen alltmer drivit i riktning mot att vara ett ideellt fritidsintresse. Jag pekar alltså här på – och överdriver kanske något – dessa kontraster mellan sammanhang där det är självklart att man ska klara av åtaganden och sammanhang där man i praktiken inte gör så krävande åtaganden. Detta förtydligar ett bekymmer: Det är svårt att gå från ord till handling om handlingen betyder åtaganden långt in i framtiden som därtill är förenad med riskfyllt ekonomiskt ansvar. Inför sådana utsikter är det begripligt att en och annan "fegar ur" eller rentav motarbetar och förtalar initiativ som man finner skrämmande.⁹ De påträngande skälen kan vara flera:

- Förmågan att bära risker är begränsad. Ekonomisk risk i ett bolag bärs ytterst av det egna ("riskvilliga") kapitalet. Fordringsägare får ut sina pengar först (med olika prioritet) och ev borgenärer och ägare av säkerheter får vid en likvidation möta fordringsägarna om det egna kapitalet inte räcker. Litet eget kapital är inledningsvis en normal omständighet i projekt som växer fram ur ett lokalt utvecklingsengagemang.
- Den som inte ser och förstår hela bilden blir orolig. Bristande erfarenhet och en komplex, i praktiken unik, situation gör det ytterst rimligt att undra vad man borde ha tagit reda på vid sidan av det man redan vet.
- Skrämmande erfarenhet. "Bränt barn skyr elden"

Får inte

Samhälls-entreprenörer "finns" inte i Bryssel. Många initiativ därifrån har visat sig spegla en verklighet som betraktar stora börsnoterade företag som mall för vad som är normalt och vad som bör vara tillåtet¹⁰. Det "vi" som "inte vill" (se rubriken strax ovan) får stöd av tvingande regler i form av konkurrenslagstiftning, upphandlingsbestämmelser och skyddslagstiftning för miljö, säkerhet och hälsa som har utformats för att passa stora företag.

Det är följaktligen inte helt osannolikt att ett vildvuxet lokalt initiativ är olagligt och att det stöter på svårforcerade byråkratiska hinder. Därtill kommer att konventionella riskbedömningar i banker gör det svårt att finansiera en ekonomisk förening.

Om man lokalt överväger att starta lokal valuta/bytesring/bygdepeng riskerar man att, som nämnts i det föregående, begå skattebrott.

⁸ Självfallet inte alla!

⁹ Bland praktikfallen finns exempel på detta.

¹⁰ Utöver vad som nämnts tidigare i texten om Livsmedelsverket togs under 2010 sådana initiativ på två centrala samhällsområden: Boende (kommunala bostadsbolag) och etermedia (public service). I båda fallen är innebörden att få till stånd en anpassning till börsföretagens kommersiella villkor.

Kap 4 Landsbygdens ekonomiska utmaningar

Läckage

I handelscentra byggs förmögenheter upp genom att varje transaktion skapar en inkomst. Naturligtvis skapar den också en utgift, men normalt är summan av inkomsterna större än summan av utgifterna, annars skulle transaktionsflödet stanna upp. De periferier som ingår i delar av dessa transaktioner upplever inte samma förmögenhetsuppbyggnad. Därtill har de för få interna transaktioner och för ofördelaktiga villkor i affärerna mot centrum. Periferin förlorar integritet och blir i praktiken med tiden en satellit till centrum.

Ungefär så bör man förstå grundmönstret i hur handeln omskapar makt- och köpkraftsmönstren i samhället. Mönstret går igen på alla nivåer, från den enskilda byn över kommunens centralort, regionala centra, nationella, kontinentala och globala metropoler. Systematiskt läckage i den lokala änden och systematisk påfyllning i den centrala. "Läckage" och "påfyllning" handlar om ömsesidigt gynnsamma affärstransaktioner.

Om inga andra mönster kompletterar detta läckage är lokala periferier dömda att uppleva en tilltagande fattigdom¹¹ i förhållande till penningssystemets "högre" nivåer.

Synlighet

I ljuset av det nyss sagda är det inte osannolikt att två grannar på landsbygden handlar med varandra utan att veta om det: Den ene arbetar i stan, reparerar bilar och får lön i utbyte. Den andre hämtar ut sin reparerade bil från samma verkstad och betalar räkningen för det. De hade kunnat komma överens över staketet, men det hade nog inte passerat tillfälle att upptäcka den möjligheten.

Exemplet illustrerar att det fordrar särskilda insatser för att man ska upptäcka vitsen med och möjligheterna till lokala utbyten. En lokal marknad uppstår inte av sig själv. Det är "centrum" (se läckageavsnittet, ovan) som syns.

Som jag tidigare har berört i en fotnot (om valutaområden) finns det ytterligare ett synlighetsproblem: det indirekta beroende som råder mellan alla som bor i samma bygd och som yttrar sig i att var och en har fördel av att livet fungerar bra för alla de andra. Man är varandras miljö och man är tillsammans grunden för att upprätthålla en lokal kultur och infrastruktur, kanske en lokal marknad. Den insikten kan man göra mera av om man har direkta ekonomiska relationer.¹²

Bygden är sårbar när sådana indirekta beroenden är otydliga. Det är inte minst därför som mobilisering runt utvecklingsföreningar, lokal valuta och mobilisering av lokalt kapital behövs.

¹¹ Observera att *fattig* ofta beskrivs som att sakna pengar. Det är inte hela bilden. Fattigdom består också i det kulturella underläge som uppstår när förmögenhets- och inkomstnivåer i "centrum" i ökande grad utgör konsumtionskulturens förebild.

¹² I [bilaga 1](#) finns en översikt av pengarnas särskilda roll i det här sammanhanget

Profil

Varje bygd har sin särprägel och samtidigt många likheter med andra bygder. I bygden finns en historia som innehåller både realiserade och orealiserade förutsättningar i dagens verklighet. Av olika skäl vårdas inte alla traditioner. Under "efterkrigstiden" idealiserades det stadsmässiga och moderna på ett sätt som fick landsbygden att framstå som ett hopplöst projekt. Ungdomen flyttade till stan.

Men det kommer nya generationer som upptäcker att bygdens natur, historia, infrastruktur och befolkning kan vara en intressant resurs. Men om dessa resurser ska generera en intressant och hållbar utveckling på plats så fordras nästan alltid komplement. Vart vänder man sig? Hur kommuniceras det särskilda? Vilka jämförelser och kategoriseringar leder in mot konstruktiv utveckling? Hur känner bygden igen sin egen framtid? Vilka resurskombinationer leder dit?

Som jag tidigare har framhållit så är det finansieringens kärna att praktiskt möjliggöra sådana önskvärda kombinationer. Det är inte självklart att man lokalt finner sådana komplement; kommersiella och tekniska standards är hårt orienterade mot vad som är säljbart i princip överallt. I "överallt" ingår sällan små och jämförelsevis fattiga orter. Marknadens lösningar riskerar att driva fram sänkta kvalitetsambitioner och en stukad lokal integritet.

Samma villkor öppnar naturligtvis för att bygder i "periferin" just på grund av sin tydliga särprägel kan utveckla tekniska och kommersiella lösningar som får vidsträckt genomslagskraft. Ordet *ishotell* fanns inte för några år sedan ... De personligt inredda hotellrummen och bybornas egna turistbilder i Vuollerim illustrerar samma process: det som redan finns behöver man inte hitta på. Men det ska förpackas.

Språk

Möjligheterna att växla över från en ohållbar till en hållbar utveckling har hittills visat sig vara bekymmersamt begränsade. Som framgått i det föregående formas den storpolitiska kulturen av att börsbolagen står modell för hur utvecklingens aktörer ska se ut och abstrakta ekonomiska teorier¹³ gör det enkelt och bekvämt att fatta politiska beslut som gynnar *tillväxt*.

Tillväxtretoriken sätter fokus på att transaktionsmängden i landet ökar, att mera pengar omsätts. I kombination med lyhördhet gentemot de stora bolagens kortsiktiga intressen så är det svårt att politiskt lägga vikt vid vad transaktionerna konkret handlar om (t.ex. vad som befrämjar hälsa och god miljö) och mellan vilka parter transaktionerna äger rum (globalt eller lokalt?). Sådana frågor aktualiseras som bäst som restriktioner; som särskilda hänsyn som eventuellt tillåts begränsa tillväxten.

Tillväxtfokus och tillväxtretorik i de offentliga samtalen är ett språkproblem. "Tillväxt" fungerar som en skärm som gör intresse för det konkreta och särskilda obegripligt och argument som refererar till annat än pengar tröttsamt krångliga. Tillväxt fungerar som en språklig och intellektuell drog som håller verkligheten på avstånd.

Språkproblemet är följaktligen ett särskilt skäl att uppmärksamma hur lokal finansiering kan byggas upp på mindre orter. Det skapar en erfarenhet av att förstå bygden som sitt eget centrum och inte som en lågt prioriterad satellit det europeiska och nationella politiska spelet om ospecificerad tillväxt.

¹³ Ekonomiska abstraktioner lägger ut förrådiska "tankefällor" när vi vill förstå lokal och långsiktig utveckling. [Bilaga 3](#) ger en översikt.

Det institutionella

I det föregående har jag aktualiserat frågor om vilka personer som tar lokala utvecklingsinitiativ och vilka som klarar av att göra initiativen framgångsrika. Ibland är det samma personer, ibland olika. Det institutionella sammanhanget, det vill säga den i praktiken rådande formaliseringen av en verksamhet, utvecklas och byggs upp som en kompromiss mellan olika önskemål och bedömningsgrunder. Några exempel på sådana samband runt t.ex. försäljning av jordgubbar:

Bedömningsgrund	Möjlig verksamhetsform
Det är en så liten verksamhet. Låt det vara enkelt.	Enskild firma eller handelsbolag
Det är aldrig samma personer från ett år till ett annat	Ekonomisk förening
Det är ett kulturprojekt som vårdar en tradition	Stiftelse
Deltagarnas demokratiska rätt att ha inflytande ...	Ekonomisk förening
Det ska vara någorlunda enkelt att ta hand om ev. misslyckande	Aktiebolag
Det ska gå att engagera främmande riskkapital	Aktiebolag
Ingen ska ta en okänt stor risk	Aktiebolag

Exemplet är trivialt, men poängen framgår: det är inte självklart vilken ordning som ska råda. Det finns omständigheter som aktualiserar varje associationsform. Associationsformen får många slags konsekvenser: för kapitalinsats, inflytande, vinst, utdelning, risktagande, försäljning och arv. Sättra Brunn understryker i sin rapport till KK-stiftelsen att argumentationen bör följa ordningen vision -> målgrupp -> verksamhet -> associationsform.

En lösning som används i flera av praktikfallen är att verksamheten ligger i aktiebolag och att ägarinflytandet genom bolagsstämma och styrelse organiseras i en ekonomisk förening, som härigenom garanterar att inflytandet stannar i bygden. Det är möjligt att också försäkra sig mot att bolaget ska bli ett spekulationsobjekt genom att tillämpa kapitel 32 i aktiebolagslagen om utdelningsbegränsning ("svb-bolag").

Aktiebolagsformen möter motstånd från många som föreställer sig att ett aktiebolag *måste* eftersträva största möjliga vinst, vilket knappast skulle gynna en hållbar lokal utveckling. Men föreställningen är grundlös: det finns ingen sådan bestämmelse. Å andra sidan är det sant att helt oavsett bolagsjuridiken behöver varje finansiellt självbärande rörelse gå med driftöverskott för att täcka sina utvecklingsbehov. Men det är en helt annan sak än att ha vinsten som enda eller överordnat mål.

Varifrån kommer då talet – som ofta upprepas i media – om att aktiebolag är särskilt "vinstdrivande"? Jag kan tänka mig tre källor:

- 1) Amerikansk lagstiftning benämner publika aktiebolag (börsbolag) "for profit companies". Någon motsvarande terminologi finns inte i svensk lag. Men börsbolag måste även här berika sina ägare i ungefär samma utsträckning som andra börsbolag, vilket driver fram kortsiktiga och hänsynslösa strategier i just dessa bolag.
- 2) Klassisk kommunistisk agitation ser alla producerande bolag som en underavdelning till ansvarslös finansiell spekulering. Och där handlar allt om vinst.

- 3) I vissa nationalekonomiska modeller¹⁴ förenklar man bilden så att den blir lätt att överblicka genom det medvetet orealistiska antagandet att *alla* handlingar drivs av en strävan efter maximal vinst. Det handlar då om privatpersoner, yrkespersoner och bolag i alla former. Ibland används sådan teori för att legitimera girighet, vilket då kan ses som föregående punkt, men med omvända förtecken.

Lokalt förankrade bolag som startas och drivs för att gynna en hållbar lokal utveckling har inget släktskap med någon av dessa tre punkter. Om aktiebolagsformen ger stadga åt drift och utveckling så kan den väljas utan att verksamheten blir det minsta mer "vinstdrivande".

¹⁴ Se [bilaga 3](#)

Kap 5 Slutsatser om finansiellt vitala bygder

Här sammanförs vad som tidigare i texten har framförts som väsentlig erfarenhet om bygdens finansiella vitalitet.

Problem

Risker: Risk att misslyckas, risk att förlora pengar, risk att förlora den optimistiska grundton som är utvecklingens förutsättning. Hur byggs verksamheten upp så att riskerna begränsas? Hur ser det värsta tänkbara scenariot ut? Klarar bygden av det?

Likviditet: Betalningsberedskap för både drift och investeringar förutsätter en kassa som aldrig är tom. I detta avseende skiljer sig inte lokala utvecklingsprojekt från några andra projekt. Affärsbankerna har emellertid svårigheter att finansiera kassan i lokala utvecklingsaktiviteter så länge aktiviteterna inte är formaliserade på ett sätt som exakt klargör vem som bär riskerna.

Beroende: Varje lokalt projekt blir på något sätt beroende av kultur, rutiner och spelregler som har utvecklats på annat håll. Det mentala avståndet till Bryssel har aktualiserats som en aspekt på detta. De flesta av praktikfallen innehåller någon form av samordning mot sådana "främmande makter". Projekten behöver då anpassas till hur spelet spelas:

- ❑ Bankers policy och rutin för kreditbedömning
- ❑ Kommunal planering
- ❑ Bidragskriterier

Behov

Startmotor: Initialt behövs eldsjälur och inspirerande inspel som öppnar ögonen för att intressanta möjligheter ligger runt hörnet. Det kan räcka med ett kommunalt beslut om någon nedläggning för att många eldsjälur ska göra entré.

Erfarenhet: Utvecklingsprojektens allmänna innebörd (t.ex. att starta en friskola) brukar finnas med i bilden från första stund, men de avgörande förutsättningarna för framgång klarnar först under hand. I bygden måste det finnas förstånd om vad som är nytt och krävande när en öppen utvecklingsprocess "knoppar av" företag som förväntas vara kommersiellt framgångsrika.

Resultatorientering: Landsbygdens utveckling behöver ett resultatpråk, en resultatredovisning som är konkret, systematisk och begriplig. Politikens och de offentliga samtals grepp om ekonomi de senaste 30 åren försvårar en utveckling av lokalt meningsfulla resultatbegrepp, se bilaga 3.

Lokala resurser: Lokala projekt förutsätter lokala resurser, inte minst stöd från många i bygden och en utbredd beredskap att lägga ned obetald arbetstid. Bakom personerna finns andra resurser, typ fastigheter, utrustning, kunskap och nätverk.

Lösningar på kort sikt, utvecklingsprocessen

Startvillkor: Ett startvillkor som går igen ofta är att kommunen lägger ner en service som skola, vårdcentral, brandkår etc eller att handlaren inte klarar av att få butiken att gå runt. Då, samlas bygden och ingriper för att rädda servicen. Ett annat startvillkor är att en befintlig, men outnyttjad, lokal resurs kan bidra till utvecklingen. Andra startvillkor är att man samlas runt otillfredsställda lokala behov och/eller idéer om vad som är möjligt.

Öppenhet och, tillit: Genomförbara idéer växer fram i samtal. Det är så den kvalificerade erfarenheten kommer till uttryck. En optimistisk grundton stärks av "små segrar" under hand: fungerande samarbete, genomförda projekt, synligt erkännande mm.

Underlättar finansiering

Säkerhet: Intresse i varandras framgång, synlighet, lokal marknad och resursmobilisering gör att man vet var man står. Riskmedvetenheten bör vara väckt; den ställer ansvars- och kompetensfrågor i förgrunden. Öppenhet och diskussionsvillighet röjer undan osäkerhet/okunskap.

Målmedvetenhet, klar utvecklingsriktning: Förväntan om att det verkligen blir en lokal utveckling har betydelse för möjligheterna att mobilisera lokala resurser (initiativkraft, arbetstid, risktagande, pengar, nätverk, utrustning m.m.).

Konstruktiv finansiär: Erfarenheten pekar på att det är angeläget att ha en finansiär som har ett aktivt intresse i verksamhetens framgång snarare än ett ensidigt intresse i dess kassa. Resultat handlar alltså inte bara om pengar. Däremot handlar det om ekonomi i den grundläggande meningen att resurser mobiliseras för angelägna ändamål, se vidare [bilaga 3](#).

Lokal mobilisering av pengar: En central indikation på att bygden upplever en gynnsam utveckling är att folk har mer att göra och inte minst med varandra att göra. Det finns ett brett intresse i praktikfallsbygderna för att mobilisera penningmedel i lokal cirkulation. Det har utvecklats på skilda sätt, bland annat

- ❑ genom bank styra lokala sparmedel så att de utgör grund för lokal kredit
- ❑ direkt engagemang som ägare i lokala företag (aktieemissioner), i vissa fall indirekt genom ett "bygdebolag" (en lokal riskkapitalist) eller ett mobiliseringsbolag som omvandlar lån till riskkapital.
- ❑ Lokala annonsblad och andra aktiviteter som effektivt höjer bygdens förmåga att upptäcka lokala resurser och lösningar. Sådana grepp vill många förstärka med någon form av lokal valuta, det vill säga i praktiken bokföring av "hederskulder" och "hedersfordringar" i bygden så att såväl skuld som fordran inte blir personlig utan mot hela gemenskapen. Se vidare [bilaga 1](#).

Skickligt samspel med "främmande" aktörer: Anpassning handlar om att förstå innebörden i motpartens sätt att hålla samman och hålla isär viktiga sakfrågor. Man behöver också ha grepp om terminologi, gångbara förklaringar och argument, tidsgränser (för ansökan om medel till exempel) samt att underkasta sig gällande rutiner och bestämmelser även om de inte har utformats för den egna bygdens utveckling.

Lösningar på lång sikt

Rätt resurser på plats: Finansieringsfunktionen är att göra såväl lokala resurser som resurser av "främmande ursprung" tillgängliga och nyttiga i projektet/utvecklingen. På olika sätt har såväl riskkapital som kredit mobiliserats i bygden och på samma sätt kan förskott från kunder och leverantörskrediter aktualiseras.

Dynamik, lärande: Deltagarna i utvecklingsprojekten har under hand byggt upp idéer och en tilltagande säkerhet om vad som är poängen med ansträngningarna. Metoder som har visat sig gynna utvecklingsprocessen kan också stödja drift av företag och den lokala kulturen allmänt. Lärförmågan får stöd av konkret resultatuppföljning, lokala marknader, mötesplatser och erfarenhet av framgång.

Profil, integritet: När lokal utveckling tillåts vara lokal växer lokalt egna regler och metoder fram. Detta öppnar för verksamhet och resultat som inte vore möjliga någon annanstans. Ur detta kan en konkurrenskraft i såväl regional, nationell som global skala byggas upp. Ju mer standardiserade villkoren är på de storbolagsdrivna globala massmarknaderna, desto större kommunikationsvärde har en genomtänkt, men avvikande, lokal position.

Om bygden identifierar sig som den hållbara utvecklingens praktiska spjutspets och i varje sammanhang ställer seriösa frågor om hur väl detta lyckas, så kommer initiativen under hand att betyda försprång, attraktionskraft och stolthet. Det börjar med att inte acceptera globalt verksamma börsbolag som stilideal och att, så långt det går, välja bort det urbana konsumtionstrycket. Sedan växer profilen allt eftersom: *kommunicera på bygdens villkor - offensivt markera egen stil - handel med jämbördiga - kompromisslös kvalitet.*

Slutord från Sättra Brunn

"Inte förrän banker, människor och finansieringsinstitut börjar relatera till andra långsiktiga och lokala perspektiv för sina investeringar kommer samhällsentreprenörerna få respons för sitt tänkande i större utsträckning. En tid då kortsiktig spekulation inte kommer att vara lika gångbar.

Här följer några exempel på resonemang som måste finnas med vid lokal finansiering:

- ❑ platsens förmåga att generera föda, energi och andra livsförutsättningar
- ❑ ekonomin måste underordnas ekologin och få längre tidsperspektiv än dagens tertialfokus
- ❑ diskonteringsräntan måste vara långsiktig och gynna hållbara investeringar
- ❑ kulturvärden ska bevaras och utvecklas
- ❑ ett bevarande av det som tidigare generationer byggt upp
- ❑ det obetalda arbete som tillförs i form av frivilligt oavlönat arbete ska räknas in
- ❑ lusten och kreativitetens betydelse för den lokala utvecklingen

Detta gäller inte i dag. Hela systemet måste bli lokalt och kan då avspegla samspelet med ekologin, resultat och balans med människorna och omgivande natur."¹⁵

¹⁵ Forsmark, J. och C. Drabe, *Sättra Brunn Hälsobrunn – räddad och utvecklad av samhällsentreprenörer*, Rapport till KK-stiftelsen 2010, sid 21

Bilaga 1: Pengarnas särskilda funktion

Pengar spelar en kraftfull roll i moderna samhällen, de har en rad tydliga funktioner. Om man reflekterar över att skapa nya institutioner runt pengar eller penningliknande arrangemang kan det vara klokt att fundera på vilka av dessa funktioner man vill påverka. Här identifieras sex sådana funktioner.

Funktion 1: Pengar styr resurser. Med pengar kan jag kommendera fram resurser. Pengarna representerar makt så länge två villkor uppfylls:

- Jag har tillräckligt mycket pengar för att betala resursen (du som säljer går med på att skiljas från resursen)
- Jag har mer pengar än andra som också vill ha resursen, kan bjuda över.

Funktion 2: Pengar kvantifierar resurser. När du och jag kommer överens om det penningbelopp som jag ska betala så har resursen fått ett abstrakt¹⁶ mätvärde, dvs. penningbeloppet. Det är detta penningvärde som tillsammans med beloppen i alla andra likartade transaktioner under ett år som utgör bruttonationalprodukten, BNP. Lokalt hos varje företag representerar penningbeloppen verksamhetens kostnader, intäkter, tillgångar och skulder i bokföringen. Beskattningsreglerna knyter an till detta.

Funktion 3: Pengar underlättar nya affärer. Alternativen till pengar är byte av vara mot vara eller någon form av ceremoniell eller administrativ fördelning. Det kan gå utmärkt om ingenting förändras. Men det utesluter i princip initiativ och nymodigheter. Även pengar förutsätter regler för var och hur de får användas, men inom sådana ramar finns det inga hinder att rikta om betalningsströmmarna.

Funktion 4: Pengar är en gemenskap. Ett valutaområde är de personer som använder samma slags pengar för att genomföra affärer med varandra. Det är en gemenskap som underförstår ett förtroende för att alla de andra kommer att acceptera mina pengar som betalning. Och att jag accepterar deras.

Funktion 5: Pengar värderar personer. Inom gemenskapen är det bara förmågan att betala mer än andra som ger säker tillgång till åtråvärda resurser, som en rättighet. Åtråvärda resurser tillfaller de förmögna och hålls undan från andra.

Funktion 6: Pengar är lättflyttade i tid och rum. Med en kassa är jag likvid, handlingsberedd. Om du har behov av att vara det kan du låna ur min kassa. Då har jag bytt ut kassa mot en fordran. Man kan också säga att jag har köpt en fordran av dig, en "finansiell tillgång". En obligation är en fordran som kan säljas vidare.

¹⁶ Betalningen är naturligtvis en högst konkret handling. Men som beskrivning av resursen är beloppet abstrakt i den meningen att det inte säger någonting om resursens egenskaper. Alla slags resurser beskrivs på samma sätt.

Bilaga 2: Modeller för att lokalt bygga upp ekonomiska relationer

Modellerna har sorterats utifrån relationen mellan finansiär och finansierad.

Vän, mecenat	I den här gruppen aktualiseras bara finansiärer som tveklöst gillar den finansierade verksamheten. En intressant bankstrategi har utvecklats av bl.a. Grameen Bank i Bangladesh och South Shore Bank i Chicago, USA: säkra de "översta" 10 procenten av lånesumman hos många (ca 10) borgenärer där ingen av dessa riskerar totalt sammanbrott om bolaget går omkull.
Borgenär	<p>Detta fokuserar bolagets <i>framgång</i>, snarare är misslyckanderisken. Alla 10 borgenärerna har intresse i att det går bra, och de kan ställa upp med råd och dåd och inte minst nätverk. Antagligen är borgenärerna kunder, leverantörer och/eller personliga vänner. Kreditgarantiförening är en likartad lösning.</p>
Kreditgarantiförening	
Kapitalandelslån	
Bygdekonto	
Regionalt konto	
Ägare	De här modellerna speglar olika inställning till kapitalinsats, inflytande, vinst, utdelning, risktagande, försäljning och arv. Se vidare avsnittet om "det institutionella problemet" i texten.
Ekonomisk förening	<p>En speciell lösning som under 2011 är under uppbyggnad, representeras av Lokalkapital AB som i samarbetet med Sätra Brunn agerar så här:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Privatpersoner och företag i bygden lånar ut pengar (från 500 kronor och uppåt) till Lokalkapital AB mot långsiktig avkastning (kapitalandelslån). ☐ Lokalkapital AB köper för dessa pengar aktier i Sätra Brunn AB och får plats i dess styrelse och årsstämma. <p>Finansiärerna får också särskilda möjligheter att utnyttja Sätra Brunns tjänster.</p>
Aktiebolag	
Bygdebolag	
Riskkapitalbolag	
Aktiefond	
Stiftelse	
"Marknaden"	Här är sådana lösningar samlade som inte förutsätter någon särskild anpassning till att företaget representerar en lokal utveckling. De här alternativen står öppna för alla.
Aktieemission	<p>På marknaden finns också en uppsjö finansiella lösningar på temat factoring och leasing. Sådana lösningar har inte aktualiserats i praktikfallen men möter inga principiella hinder i det här sammanhanget.</p>
Lokal sparbank	
Affärsbank	
Civilrättsligt avtal	
Leverantör	Flertalet av dessa varianter återkommer också under rubriken <i>kund</i> , nedan. Det i sammanhanget intressanta är att leverantörer med långvariga kundrelationer bygger upp kunskap, framtidsförväntningar och vänskapsband till kunden. Det ökar benägenheten att delta i kundens risker.
Leverantörskredit	
Lokal valuta	
Kreditgarantiförening	
Kapitalandelslån	
Kund	Här är den andra sidan: För att hålla den kommersiella risken i schack kan mindre företag ibland liera sig med sina kunder. Utvecklingsarbete och utvecklingsinvesteringar med en kund som finansiär är sällan lönsamma i sig. Men de kan gå runt och de har låg kommersiell risk. Det är också värdefullt att ha en finansiär som är engagerad i det företaget faktiskt gör – och inte bara i den kassa det förmår att generera.
Förskottsbetalning	
Lokal valuta	
Kreditgarantiförening	
Kapitalandelslån	
Bygdekonto	
Regionalt konto	

Bilaga 3: Hållbar ekonomi

Den neoklassiska nationalekonomin är en av flera sätt att förstå ekonomi. Sedan 30 år har denna nationalekonomi i hög grad präglats av de institutionella förändringarna i alla (?) kulturer och i synnerhet i högkonsumtionsländerna. Den är globaliseringens och finansmarknadskulturens språk.

För en hållbar utveckling är detta en modell som inte handlar om de utmaningar vi står inför. Det är uppenbart att den hållbara utvecklingens entreprenörer också behöver andra redskap. Figuren nedan renodlar några principiellt viktiga kontraster mellan det gamla och det förhoppningsvis framväxande:

<i>Nationalekonomins utgångspunkter</i>	<i>För en hållbar utveckling vore det bättre med...</i>
a) Här handlar det om vad teorierna uttalar sig om, vad vi kan känna igen som deras objekt.	
Jämvikt, perfekt information, perfekt förutseende Marknader sätter priser Fokuserar människan som köpare ("konsument") Drivkraften är kapitalets fruktan för låg förräntning Nyheter förklaras av att det uppstår "behov"	Lärande, beslut, vanor och osäkerhet Marknader organiserar urval Fokuserar människan som producent och medborgare Drivkraften är ny insikt som behöver nya villkor Entreprenörer spanar, prövar och driver fram nyheter
b) Här handlar det om metoden, dvs. hur man kommer till slutsatser	
Att förstå är att förklara Förklarar genom att jämföra fasta lägen Eftersträvar allmängiltighet, hög abstraktionsnivå Historiska händelser påverkar inte teorin Resultat är alltid penningöverskott	Att förstå är att se sammanhang Förklarar genom att identifiera processer Eftersträvar problemlösning, anpassad abstraktionsnivå All förståelse relateras till historisk erfarenhet Resultat speglar en strategi
c) Här följer några typiska bedömningar och värderingar	
Jämvikt genom perfekt konkurrens är alltid bra Det är viktigt att varje teoretiskt påstående är formellt Alla värden ska uttryckas som penningbelopp	Jämvikt är stillastående. Obalans driver utveckling Det är viktigt att varje teoretiskt påstående är relevant Värden kan indikeras på alla sätt som kommunicerar

Figur: Ett medvetet ledarskap av en hållbar utveckling betyder att tankemönstret i högerspalten vårdas.